

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 24

Tilleggsspørsmål nr.

Emne: Måltider og mat.

Oppskr. av: A. Skasheim,

(adresse): Balestrand.

Fylke: Sogn og Fjordane

Herad: Balestrand

Bygdelag: Strondi

Gard: Skasheim

G.nr. 5 Br.nr. 1-

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

Ja - noko.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Fru Brita Skasheim, Balestrand, 71 år

SVAR

Her vert fortalt om mat og mat-
skikk her på garden der bonden, hus-
lyden menn og kvinnem arbeidde i
loaf.

Det var mange grimmor
til at matkikkene skifte. Her i
Balestrand hadde turistpedlar mykje
å seja. Engelske damor som kom
hertil lorde i 1880 år i unge kvinnor
opp til å laga mat.

Offiserjordane Flesje og
Lande, fulegarder Askelund og
prestegarden Lunde var og slike
stader der unge kvinnor vart
oppplorde.

Når det gjeld mat og
det likevel ikkje alle kvinnestaper
men og vådi som her mykje å seja.
So lenge bondene hadde litt økonomisk
vond kunde det ikkje verda nem-
vande bigde.

Med fyrste heimskrigen
frå kring 1914 var det prisane

gjikk upp på vara böndene hadde å vanda. Då vart penge-
innsletnaden større og böndene fekk råd til å kjøpa annis enn fyrt til eget bruk.

For bygdene her her og auka fruktdyking haot nytteji å reija. Frukti gav innskoma i reide penges - og grisane var høge.

Eg gjeng ut frå Skisheim. Men livet heri var i stor mån dei same for böndene her i næreste bygde.

I slutten av 1800 åri sa folk vanleg at dei som sat med fast løn (embetsfolk og offentlige tenestemenn) hadde det best. Dei hadde pengane og kunde kjøpa det dei vilde. Lei tid var det og solus. Men krigen kom med den store innskoma at folk ikkje kunde få kjøpa det dei vilde - enn dei enn hadde pengar. Det vart skort på vara, og det vart eking (raijon) av mat. Pengemengdi vart for stort samanlikna med verdningdi. Dertil kom at arbeidsløni steig - so ein vanleg laus-arbeidar kunde vera på høst med ein embetsmann i innskoma. Då var det ofte arbeidssone som kjøpte dyraste maten. Og dei kunde vera mest kausfalle.

3.
På kinde ein høgra embetsfolk
regja : " Det er bare bindene og
arbeiderne som har råd til å bruke
so dyrt mat." -

Biletet hadde ~~men~~ ^{skift} men for
ei slutt tid - skift heilt.

Kravi vaks med den
økonomiske vana, og ein vna i det
heile sjå denne framgang i folke-
livet i samanheng med dei store
sosiale framsteg som fylgde med
industri og jærka samferdsle -
Landhandlarane gjorde
mykje til å spreida opplysning
om det nye som var teke i
bruk. Til handlarstadene kom
forretningsmenn frå byane. Dei
spreddte det nye som kom utan-
ifrå - både til å stille Kravi
som vaks fram i bygdene - og til
å få eit breidare grunnlag for
handel - og innsetnad av mat
frå byen.

Det var embetsmenn
og landhandlarar som tok til å
nytte første skikt mat, fine
brød, Koffi, te og sjokolade.
Fram til slutten av
1800 talet brukte bønder vanleg
koffi bare til søndags, høytids-
og fest.

1. King 1880 brukte dei
i omveider - 6 mål i ein
dagen. Men so kinde dei og
arbeida frå kl. 6 i ein morgonen

4
frå kl. 21 inn kvelden - ofte
endå lengre.

No et dei varleg
+ gonge inn dagen. Men no
arbeidar dei ikkje ^{lenger} inn frå
kl. 8 til 19. - No er det å rekne
likt både primar og vinter. -

Her ferd dei kompar
i slutten av 1890-åra. Då tok dei og
so smått til å bruke koffi til
hver dag.

Når postbetjening tok
seg mykje opp her på garten
frå siste heimskrig frå 1946 -

Det er merkbart at
mange av dei gamle bondene går
med mistru på mangt av det
nye.

I gammel tid var det
vanleg at på eit godt bord
spulde det vera ein stor, full
smørask.

Kusmorokulane gjorde
og mykje til å betra mat-
skikkane. På ein gart var
komi ei ring - ny kona, som
hadde vere ute og fenge opp-
losing.

Det kom ein gammel
plekting av mannen til gards.
Og den unge kona vilde sjina
han mat. Ho sette fram smør
på asjett. Den gamle mannen
var tilgjende ei stund å sjå
frå dette. So sa han brått:

5
"Ka du ikkje meir smør,
"kona."

Kona sette smørasken
på bordet. Då først tok mannen
fil å eta.

2. Måli nemnde dei: 1. Fyrebisk,
2 bisk, 3, dans, 4, non, 5
kueldebisk, og 6 kuelde-mat - eller
lette kuelde.

Frå 1920 år i hov fyrbisk
og kueldebisk falle bort -

3. Fyrebisk og kueldebisk brukte dei
lette i omsetider rimorhalvåret.

4. Ved slakting, presting, kornskurd,
potetopp-taking - og ved primar-
mål, jonsok og mikteylsmess
hadde dei noko betre mat enn
elles til kvardags.

5. Bisk og non var hovut-
mål. Det var likele året. -

6. Dei hadde heit mat til bisk
og fil non. - Det var same
som ikkje hadde so stor mat-
leng inn morgonen. For dei
fleste var non-målet, det fremste
for dagen. Men i hardt arbeid
inn primaren kvitte dei alltid
middag etter dauren. Det kom
av at det då ofte var so heitt
i arbeids midt på dagen.

7. Den vanlege kvardagskosten
galdt for alle yrkedagar. Men
Laurdags kuelde og inn søndag-
ene hadde dei betre mat.

8. Skjennaden med det vanlege

6
matstellet var den same for
sunnar og vinter.

Men i sunnaren brukte
dei meir kald mjølkemest enn i
vinteren.

9. Til bisk hadde dei ofte noko
kjøt eller fleisk - og so var det sild
eller fisk til kvardags.

Men søndagane var det
kjøt-middag.

10. Flatbrød var brukt til alle
hovudmål - og selley til speke-
fisk, spekekjøt, - og spekesild
og røykesild.

11. Matselens kinde det vera so
store skifte i at det x vandt
i nyja lista for i heil vika -
sunnar - og vinter.

Til frukt ^{= bisk} var det rypsa,
sild, fisk, noko fleisk eller kjøt -
med poteter og flatbrød - ofte med
noko smør - som var etla på brødet.

Men sunnaren kinde
dei ofte bruke rjomekoppa til
frukt saman med flatbrød,
gamalost og smør.

Til daur var det
graut og mjølk - påyp eller
rypsa.

Til non var det
som bisk

Til kvelds var det
som daur for vanlege yrke-
dagar. - Lørdags kveldane hadde
dei ofte ferkt smør, ferkt brød,

waffelkaker og anna.

Søndag morgen til bisk
tok dei til å brude kaffi i 1880 år.
Til kvelds søndag var det ofte
flatbrød, smør, grynsløst og mjølk.
12. Der store skilnad på mat-
stellet i dag er at dei no brukar
koffi og brød med smør ost o. a. til
brød kvar dag - og at dei til
nok - som dei kallar kaffi -
alltid har kaffi, smør og brød
med ymse slag pålegg. -

13. Dette tok til etter
første heimskrigen -

Den nasjonale festmat her
er rjomegraut og ryglsa
med lefsekling og spekekjøtt.

Skylt rett - koker av
søt mjølk. Draule er ikkje
festmat. Det rett koker av rå
mjølk.

14. Det som dei vandar
her er fisker há. Kom et dei
ikkje. Faller ryglsa dei alle
slag mat som er vanlig til
folkeføda. -

15. Det som kom nytt ~~mat~~ etter
første krig var at dei tok
til å ryglsa so mykje fint
brød. Det er dienne ut til
å halda seg. Bruk av frukt
og bær har auka mykje. -

Folk er store krav
til god kaffi. Kaffililsebring
er lite bruk no. -

8.
Lopp brukar dei ikkje.
Djupot brukar dei
noko av. Bruk av grøn-
saker, gjerne slag kål, gulrot,
nepot, rindkåbe, salat,
løk og raudbeter har sjunge
strolig fram.

Balestrand den 4. juni 1953-
A. Skårheim